

יוצא לאור ע"י

מכון
ברכת נפתלי

להוצאת ספרי רבוה"ק זצלה"ה
ע"ש הרה"צ רבי נפתלי צבי בן כ"ק
אדמו"ר רבי ברוך זצ"ל מווישניווא
מאנסי נ.י.

שארית מנחם

אמרות טהורות, דיבורים קדושים, ערבים ומתוקים, בדרך פרד"ס
מאת כ"ק אדמו"ר הגה"ק רבי מנחם מענדיל מווישניווא זי"ע

נצבים וילך - סליחות

תזכר לטובה לפני כסא כבודו יתב'.

א"י דהנה יעקב אבינו ע"ה שיכל את ידיו ולא העמיד אפרים לימינו, והוא למען להמתיק את השמאל שהוא דין בימין החסד (עיין אמרי נועם פ' שופטים), וכן מצינו גבי בנימין שנקרא בן אוני (בראשית ל"ה י"ח), שהוא דין ויצאתה ממנו רצועה לחלקו של יהודה כדאי במס' זבחים (נ"ג ע"ב), שבו שם הוי' של רחמים להמתיק את הדין, וזה מרומז בפסוק (תהלים פ' ג') לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררת את גבורתך ולכה לישועתה לנו וד"ל שהוא להמתיק הגבורה בהישועה, וזה יש לרמז כאן אתם נצבים היום, דא ר"ה כדאי בזהר הק' פנחס (דף רל"א ע"א), כולכם לפני ה' אלהיכם, ה' שהוא רחמים ממתיק אלהיכם מדה"ד, וע"ז אמר ראשיכם שבטיכם שהם אפרים ומנשה שאצלם מצינו המתקת הדינים, ממה שיעקב אבינו ע"ה שיכל את ידיו כנ"ל.

וזש"נ (תהלים כ"ב) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב, פי' יענך ה', הוא שם הרחמים, ביום צרה להמתיקו, ישגבך שם אלהי יעקב, ע"ד שיעקב המתקן הדינים כנ"ל, וכן נרמז בקרא (במדבר כ"ג כ"א) לא הביט און ביעקב וגו', היינו דעל ידי יעקב ה' אלהיו עמו וממתק דיני אלהים בהו"ה רחמים. וכן י"ל התפלה בימים הנוראים באין מליץ יושר וכו' תגיד "ליעקב", היינו כשם ששיכל את ידיו והמתקן הדינים ברחמים, כן תעשה דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט, הרומז לחסד.

אתם נצבים היום וגו'. אפשר לומר דהיום דא ר"ה, ורמזו בר"ת של היו"ם שהוא יגורתי מפני האף והחימה (דברים ט' י"ט), זה פחד הדין, אבל ע"י שאנו מזכירין עקידת יצחק נמתק הדין, וזה ובבן הנעקד ישבית מדינינו, ג"כ ר"ת היו"ם, וכן מקדש ישראל ויום הזכרון, היו"ם המסוגל לזכרון אילו של יצחק, וביכותו נזכה לגאולה שלימה, ועל כן זורעו יהיה מלא הגוים (בראשית מ"ח י"ט) ג"כ ר"ת היו"ם, שתהיה מלכותו בכל משלה.

אתם נצבים היום לפני ה' אלהיכם וגו'. י"ל דהנה מחמת שהאדם עלול לשכחה מביאדה להיותו שוכח לעבוד את הש"י,

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם וגו', לעבדך בברית ה' וגו'. במדרש מביאו רש"י ז"ל כיון ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, אמר להם אתם נצבים היום, ויל"ד בזה הרבה וממילא מובן הקו', ויל"פ דידוע דהני שני מכות החסרים ממאה הם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב וגו' (לעיל כ"ח ס"א), והם נסתרים שאינם קצובים ודינם כדבר שאינו קצוב שאינם נקנים אף ע"י קנין, (עיין חו"מ סי' רי"א וסי' ס' לשיטת הרמב"ם), ולכך לא פחדו ישראל כ"כ, כי מקנס ידוע אינם מפחדים כ"כ, ושאינו ידוע אינו נקנה, אבל כששמע אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם שהוא היותר חשוב, חששו אולי ההלכה כמו באסמכתא דאף שאינו נקנה מ"מ נקנה בבית דין חשוב כמבואר בחושן משפט (סי' ר"ז) לפיכך הוריקו פניהם, וניחמם משרבע"ה שהגם שהוא כמו ראשיכם זקנים בית דין חשוב, מ"מ לעבדך בברית ה' שהוא תוה"ק ע"ד אם לא בריתי יומם ולילה וגו' (ירמ' ל"ג כ"ה) דההלכה הוא דרך באסמכתא מהני בית דין חשוב מטעם דהוי כמתפס זכותא ביד הבית דין אבל בדבר שאינו קצוב לא מהני ביד חשוב, וממילא לא נקנה וטוב להם ודו"ק.

אתם נצבים היום לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וגו'. הנה בקשתינו בר"ה שיעלה זכרוננו לפני הקב"ה לטובה, והנה הר"ת של שמות הי"ב שבטים עולים תזכ"ר, וז"ש אתם נצבים היום, דא ר"ה כדאי בזהר הק' פנחס (דף רל"א ע"א), כולכם לפני ה' אלהיכם, ועולה זכרונכם לפניו לטובה, והוא בזכות ראשיכם שבטיכם, כלומר ר"ת של שמות שבטיכם שהוא תזכ"ר כנ"ל. ובזכות שאנו זוכרים צדקת השבטים ומשתוקקים להדבק במדותם אנו עומדים לפני ה' ומצדיק אותנו, ובה נתוסף כח בפמליא של מעלה בחינת כח ה' כמוש"נ (במדבר י"ד ז') ועתה יגדל נא כח ה', והנה לעורר זכרוננו לטובה הוא ע"י "כח" ה', היינו כ"ח פעמים הוי"ה שעולה תשכ"ח שהוא מבטל השכחה ומעורר את מדת הזכירה לטובה, וז"ש (דברים כ"ה י"ט) והיה בהניח ה' אלהיך מכל אויבך ויכירו כח ה', אז לא תשכח, רק

לפניו, וראוי להיות בהם בשמחה.

והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלק, לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וגו'. וי"ל עפ"י פירוש האלשי"ך הכתוב וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו (שמות ל"ב י"ד), שכעסו של הקב"ה שככה במה שאמר לעשות, עיי"ש. והנה על מעשה העגל אמר משרע"ה (דברים ט"ו י"ט) כי יגורתי מפני האף והחימה, ועיין במדרש שוח"ט (מזמור ו') עה"פ קומה ה' באפק, כשעלה משה למרום וסרחו ישראל נודמנו לו ה' מלאכי חבלה וגו', נשתליו אף וחימה ועוד היה משה ירא מהם שנאמר כי יגורתי מפני האף והחימה, וא"י בגדרים (ל"ב ע"א) חימה משה הרגו, ונראה שהמחבל הנקרא "אף" אינו נכפה בזה ועדיין מקטרג, ובכך פרשנו הפסוק (שמות ל"ב י"י) ועתה הניחה לי, שאפילו אם כבר יונח לי ואני מוחל להם, אבל ויחר "אפי" בהם, ומרבע"ה השיב להקב"ה למה ה' יחרה "אפק" בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה, נתכוין באמרו בכח גדול היינו למעלה מן המזל, והוי כמציל מזוטו של ים ואין לאחר יד לזכות בו (כמבואר בשו"ע חו"מ סימן נט"ר), ואמרו ביד חזקה, שהגם שלא רצו, וא"כ דינם כאנוסה שבעמוד והחזר קאי (עיין מכות ט"ו ע"א).

והנה הך דינא שבעמוד והחזר קאי, אינו רק בהגונה וראויה לו כדאי' במס' כתובות (כ"ט ע"ב) דכתיב ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו, וזה א"ל בכונת הכתוב שהתחלנו והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי, כי ינחם כבי' ע"י הדיבור, וכפי' האלשיך, ועי"כ בשרירות לבי אלק, אך אליה וקוץ בה, דכיון שעושה במזיד ובמרד הוי אינו ראוי והגון והש"י לא קנאם במצרים על דעת זה, ע"כ ישלוח בו האף, וז"ש לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו וגו' והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל, שהוציא ממצרים וקנאם, הש"י יצילנו.

והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך וגו' שלום יהיה וגו'. יל"פ עפ"י הידוע דגזרת הש"י לרע חוזר אבל ע"י נביא אינו חוזר, והטעם הוא כדי שלא ירהרו אחרי הנביא שהוא ח"ו נביא שקר, וזש"ה והיה בשמעו את דברי האלה הזאת שיצא מפי הקב"ה, יאמר שלום יהיה לי, שיכול לחזור בו, עז"א ורבצה בו האלה הכתובה בספר הזה, דייק לומר בספר הזה, שהוא משנה תורה, שהוא ע"י משה, שהוא שליחו של הקב"ה ואינו חוזר. ולזה כשאמרו ישראל בשעת מ"ת (דברים ה' כ"ד) קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו, אמר הש"י (שם פסוק כ"ו) מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי, כי ע"י שהמצוות והעונשין נאמרו ע"י משה אינו שייך חזרה כנ"ל ומביא ליראה את שמו יתב'. ועל דרך הנ"ל י"ל

והעצה לזה שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים ט"ז ט), דמי שעומד לפני הקב"ה אין לו שכחה, וכמו שאומרים בתפלת ימים הנוראים כי אין שכחה לפני כסא כבודך, היינו למי שעומד לפני כסא כבודו, לכן את"ם נצבי"ם גימ' תזכור, שהוא ע"י שהנכס לפני ה' אלהיכם.

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' וגו' מחוטב עציך עד שואב מימך. כתיב (משלי י"ט כ"א) רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, והנה ידוע שעל ידי עמלק נחסר אותיות ו"ה משם הוי"ה ואות א' מהכסא כמו שנאמר במלחמת עמלק (שמות י"ז ט"ז) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, ועיי"ש ברש"י, והמלחמה הוא על ידי השופר המבעית השטן שהוא שורש עמלק, ועל ידי השופר מובעת השטן ולית ליה רשות לקטרג שחושב שזה שיפוצא דמשיח, (כ"כ התוס' בר"ה ט"ז ע"ב) נזכה באמת לשופר של משיח, וזש"א רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' רומז לשופר וכדאיתא בזה"ק יחבין ליה עיטא לתקוע בשופר, הי"א תקום, הי"א אותיות ה' א', והי"א גימ' ו', נמצא רמזין בו האותיות שנפגמו ע"י עמלק שהם ו"ה וא', וע"י השופר "היא" תקום בתיקון השלם, גם עצ"ת ה' עולה שופר, (וכמובא באמרי נועם לוקיני פר' זו). וזש"א הכתוב אתם נצבים היום דא ראש השנה כידוע מהזוה"ק, כלכם לפני ה', היינו הוי"ה וכסא שלם (כלכ"ם עולה הוי"ה כס"א עם התיבות והכלל), והתיקון הוא ע"י מחוטב "עציך" רומז לראש השנה שתוקעין בשופר וכנ"ל שהוא נקרא עצה, עד שואב מימך הרומז לשמיני עצרת שמתפללים על המים גמר החתימה, (וכמש"א באמרי נועם).

אתם נצבים היום וגו' מחוטב עציך וגו' לעברך בברית וגו'. י"ל דרומז כאן מאמרם ז"ל במס' פסחים (ו' ע"א) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום, וזש"א אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם וגו' מחוטב עציך עד שואב מימך, ר"ל מחוטב עציך רומז לפורים יעשו עץ, עד שואב מימך רומז לערב פסח ששואבים מים שלנו, לעברך בברית ה' אלהיך בלימוד הלכות החג.

למען הקים אותך היום לו לעם. וברש"י כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו, יש לפרש דכמו לטבילה במקוה שמתהר, צריך לנקות עצמו ולעשות חפיפה מקודם, כמו כן קודם הטהרה שבא מהשי"ת צריך להיות שבירת הלב, אמנם גם השבירת לב צריך להיות בשמחה כדוגמת היום שמאפיל ומאיר, ולא מתוך עצבות ח"ו, וזה שרימז הכתוב למען הקים אותך היום לו לעם, ר"ל להתקיים כעם להשי"ת הוא דוגמת היו"ם שהוא קיים ומאפיל ומאיר, כן הקללות והיסורין אף שמביאין לשברון לב, לא יביאו אותו לידי עצבות, כי אדרבה הם מקיימין אתכם ומציבין אתכם

הכתוב (מלאכי ג' כ"ב) זכרו תורת "משה" עבדי, שע"י שנתנה ע"י משה נביא ה', זכרו היטב כי אין חזרה כנ"ל.

א"י ע"ד צחות עפי"מ שאיתא בשם הר"י מאייבשיץ זצ"ל בדברי רש"י הקדוש עה"פ (ויקרא כ"ו ו') ונתתי שלום בארץ, שמא תאמר הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום, ת"ל אחר כ"ז ונתתי שלום בארץ, דלכאורה קשה למה תחשוש שלא יהיה שלום, ואמר עפ"י דברי הגמ' (ברכות כ' ע"ב) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ואתה נושא פנים לישראל דכתיב (במדבר ו' כ"ה) ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, אמר להם וכי איך לא אשא להם פנים אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עד כזית וכביצה, יוצא מזה שהשלום הוא בא מנשיאת פנים ע"י שעושים לפנים משורת הדין ומברכים ברכת המזון אפילו כשאנינו שבע, וכאן לעיל מיניה כתוב ואכלתם לחמכם לשובע ופירש"י שאוכלים קמעה ומתברכת במעיים ונמצא שהוא שבע אפילו מאכילת כזית, וא"כ לכאורה לא מגיע להם נשיאת פנים וח"ו יחסר שלום בארץ, לכך הוצרך לומר ונתתי שלום בארץ עכ"ד, וזוהי אפשר לפרש והיה בשמעו את דברי האלה הזאת ואכלתם ולא תשבעו (ויקרא כ"ו כ'), והתברך וגו' "שלום" יהיה לי ע"י נשיאת פנים דכיון שאנינו שבע ומברך זוכה לנשיאת פנים וזה תלוי ברצון, עז"א לא "יאבה" ה', אדרבא יעשן אף ה' ח"ו ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר ולא יתנהג עמו לפנים משוה"ד.

והנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה וגו', ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה וגו', מה חרי האף הגדול וגו'. י"ל דחורבן קטן אינו יכול להבחין רק מי שראה ירושלים בבנינה ותפארתה אבל לא הבא מארץ רחוקה, משא"כ חורבן גדול כל אחד יכול להבחין, וזשה"כ שהחורבן יהיה גדול כ"כ ר"ל שאפילו והנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה וראו ואמרו על מה עשה ה' ככה מה חרי האף "הגדול" הזה.

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. יל"פ עפ"י הידוע שלצדיקים גם הגבורות הם חסדים, רק להראות להעולם המון עם צריכים להיות רחמים גמורים, וזה פשט הכתוב הנסתרות לה' אלהינו, אף שאנו יודעים שבכל הדינים הנסתרות הוא לה', היינו שם הוי' רחמים תוכו רצוף אהבה ורחמים, אבל מבקשים אנו והנגלות שיהי' החסדים נגלים, משום שהם נראים "לנו" שעולה אלהי"ם לבנינו שדעתם עדיין קלה, ואינם יודעים שהכל הוא רחמים, וכמו שכתבנו לפרש הפסוק (תהלים פ"ו י"ב) אודך ה' אלהי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם, ר"ל "בכל" לבבי אפילו כשהוא בצער רח"ל, ג"כ אודך, כי יודע אני שהכל רחמים, אבל למען אכבדה שמך לעולם, היינו המון עם קטני הדעת שאינם מבינים כן, אזי צריך להיות כי

חסדך גדול עלי והצלת נפשי וכו' וזוהי פרשנו הפסוק (תהלים קי"ז ב') כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה, היינו כי "גבר, אפילו הגבורות עלינו חסדו, אבל ואמת ה' לעולם", בעד ההמון עם צריך להיות ה' שהוא שם הרחמים באמת כדי שהללו י"ה אותו, וזה שאומרים בתפלת השחר ברוך וכו' הגומל חסדים טובים לעמו ישראל, ר"ל חסדים טובים היינו חסדים נגלים, והטעם "לעמו" שהם מדריגה פחותה בחי' עם שבישראל שגם הם יראו וידעו.

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. י"ל עפ"י הידוע דעכשיו בעוה"ר שם הויה הרומם על רחמים הוא בהסתר, ואין לנו אלא שם אלהי"ם שהוא דין, שהוא גימ' לנ"ו. וזש"א הנסתרות לה', הרחמים הם בהסתר בעוה"ר, והנגלות לנ"ו, הדינים אלהי"ם הם בגלוי, ואמר הטעם שהגבורות הם נגלים ולבנינו שאין להם דעת להבין הנסתר שהוא סוד, וזהו סוד ה' ליראיו שאף בהדין יש נסתר וסוד שהוא רחמים וחסדים, וע"כ עלינו לעשות את כל דברי התורה הזאת שרומזו לתשובה (ע"ן ברמב"ן עה"פ כי המצוה "הזאת"), וע"י תשובה אפשר להמתיק הדינים ולהמשיך חסדים גלויים. ומ"מ גם בגלות בעת הסתר ידו נטויה עלינו כדדריש במס' חגיגה (ה' ע"ב) עה"פ ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, אמר רב יוסף אע"פ שהסתרתי פני מהם ידו נטויה עלינו.

וזש"ה (שמות ל"ד ה') וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה', פי' אף בענן שהוא הסתרת פנים, מ"מ ויתיצב עמו, שידו נטויה עלינו, שם, היינו בגלות, עד ויקרא בשם ה' המפורש בזמן הגאולה בבי"א. ויען שדעתנו קלות כנשים בודאי יש לרחם עליו, לכן בקשתנו גלה כבוד מלכותך שהוא ברחמים, עלינו מהרה והופע והנשא עלינו לעיני כל חי, אלו הנשים, בחי' אם כל חי, ואין לנו עסק בנסתרות.

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו וגו' לעשות את כל דברי התורה הזאת. ידוע משאחז"ל (שבת ס"ג ע"א) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וכו', היינו למיימינים להעוסקים בשמה אורך ימים ועושר וכבוד בעוה"ב ע"ד אמרם ז"ל (הולין קמ"ב ע"א) כתיב במצות כבוד אב ואם למען יאריכון ימיהם ובשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שא"ל אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח האם ולקח הבנים ובחזרתו נפל ומת היכן אריכת ימים של זה, אלא למען יאריכון ימיהם לעולם שכולו ארוך ולמען יטב לך לעולם שכולו טוב (ע"ן בהג' יעב"ץ שבת שם), ושלח לשמה שכרו רק בעוה"ז. וזש"א (תהלים ל"א כ') מה רב טובך אשר צפנת ליראך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, פי' רב טובך שכולו טוב, אשר צפנת ליראך, היינו להעוסקים לשמה, פעלת, פי' השכר בעוה"ז הוא לחוסים בך נגד בני"א, להעוסקים שלא לשמה שעושים רק נגד בני"א

אלהיך וגו', אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה וכו', ומקשים הלא כל עשה דוחה ל"ת ומהו גדולתה של עשה דתשובה (עין בכפת תמרים). ואפשר לומר על פי מה שאיתא במפ"ד דהא דאמרין במס' נדה (ס"א ע"ב) מצוות בטילות לעתיד לבא, היינו הלאווין אבל לא העשין, כי התורה הזאת לא תהיה מוחלפת גם לעתיד לבוא (כדאיתא בירושלמי פ"ק דמגילה וע"ע בתנ"ש הרשב"א סי' צ"ג ובשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרס"ו וסי' תתכ"ח) ע"ן שדי חמד חלק דברי חכמים סי' נ"ג בשם נחלת בנימין (וכ"ה מפורש בנעם מגדים פר' לך לך), ואולי מוה"י טעמא אמרין בכ"מ עשה דוחה ל"ת כיון דהעשה היא תמידית גם לעתיד לבוא משא"כ הל"ת. וזש"א (תהלים קי"ט ז') מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי מאויבי תחכמי מצותיך כי לעולם היא לי, היינו מה אהבתי תורתך המוסב על עשה בחינת אהבה (כמש"כ הרמב"ן בפר' יתרו עה"פ זכור את יום השבת והרע"ב אבות פ"א מ"ג), כל היום, פ"י אפילו לעתיד לבוא היא שיחתי, מאויבי שהוא ל"ת אויבי ורודפי אדם תחכמי מצותיך העשה לדחות אותם כי לעולם היא לי העשה בתמידות.

והנה עשה דתשובה הוי סלקא דעתך דאינה שייכת לעתיד לבוא כיון דרוח טומאה תעבור מן הארץ ולא יהיה שום חטא על מה לשוב, אבל באמת ידוע שיש תשובה על המצוות שלא נעשו כראוי לפי גדלו יתברך. וכדפ"י בספרים הפסוק (קהלת י"ב י"ד) את כל מעשי אלהים יבא במשפט היינו גם על מעשה אלהים המצוות ומעש"ט יבא במשפט האין נעשו, ותשובה זו שייך גם לעתיד לבוא כיון שאין לכבוד הדר גדלו גבול, וכל מה שעושין יותר רואים שקודם לא נעשה כהוגן ועושים תשובה, וע"ד שפירש הרה"ק מאפסא זי"ע הפסוק (איכה ג' ל"ט) מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו, למה נתאונו לעשות תשובה על החטאים נחפשה דרכינו המעש"ט ונחקורה איך עשינו אותם וע"ז ונשובה, והנה ידוע שעונש ל"ת הוא גבולי דא"כ לא יתקיים העולם, ושכר על עשה הוא נצחי בלי גבול, וזה שאמרו חכמינו ז"ל גדולה תשובה שעושים על המצוות שמגעת עד כסא הכבוד נצחי גם לעתיד לבוא, וממילא גדולה תשובה על ידי כך שדוחה ל"ת. וזה שאמר הכתוב ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצווך היום וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך, היינו ושבת עד ה' אלהיך הנצחי על מה ששמעת בקולו שהם המצוות ומ"מ לא יצאת ידי חובתך כלפי גדלותו יתב', ותשובה כזו נוהגת גם לעתיד לבוא והיא מצוה נצחית, וע"ז ושב ה' אלהיך את שבותך מועילה תשובה על שאר עבירות ג"כ כי ביכולתה לדחות ל"ת מכיון שגם היא נצחית כמו כל העשין ואינה בטילה לימות המשיח, ולא תעשין בטלים לעתיד לבוא.

ובזה יש לפרש הכתוב (ויקרא ט"ז ל') כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, היינו הל"ת מטעם עשה דוחה

להתפאר וכדו', לכך תשלום שכרם הוא מדה כנגד מדה אם הוא נגד בני אדם נותנים לו עושר וכבוד נגדם.

וזש"א הנסתרות, ר"ל שכר "הצפון" בעוה"ב, לה' אלהינו, להמכוון לשמה לשם לה' אלהינו, והנגלות להמכוון נגד בני אדם, לנו ולבנינו ר"ל תשלום שכרו בעוה"ז, ועכ"פ מצוה קעבוד שזהו מביאו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובד"ז יתפרש הפסוק (תהלים קט"ו ט"ז) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, פ"י שמים היינו שכר הצפון בשמים בעוה"ב, לה', היינו מי שעושה לשם ה', והארץ ר"ל השכר המשולם בעוה"ז, לבני אדם, היינו למי שעושה כדי שיכבדו אותו בנ"א.

ושבת עד ה' אלהיך וגו' עד ומל ה' אלהיך את לבבך וגו' לאהבה. והקשו המפרשים הא כתיב ושבת ואם כבר שב אז איזה צורך עוד להקב"ה למול, וא"ל עפ"י קושיית הרמב"ם איך שייך מ"ע דאהבת ה' הרי אהבה תלוי בלב ואין זה מסור ביד האדם, ותי' שבאמת מדרך טבע הבן לאהוב את אביו, רק שיש מסך המבדיל מחמת העוונות, ע"כ יעשה תשובה ויסור המסך המבדיל ויגיע לאהבה, והנה במס' יומא (פ"ו ע"ב) אי' שע"י תשובה מיראה זדונות נעשה כשגגות, וא"כ עדיין יש מסך, ואזי השי"ת מוותר על השגגות כדי שנוכל להגיע לאהבה ומגיע לאהבה. וז"ש (דברים י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, פ"י הקב"ה מבקש ממך רק יראה ואזי אהבה ממילא תבוא, ועפ"י מתורץ הקושיא הנ"ל דמקודם ושבת עד ה' "אלהיך", עכ"פ מפאת יראת מדה"ד, ואח"כ הקב"ה ישפיע עלינו וימול את לבבינו, לאהבה.

ועם האמור יל"פ פסוקי התשובה בהושע (י"ד ב) שובה ישראל עד ה' "אלהיך" כי כשלת בעונך, רמז באמרו "אלהיך" שישוּב עכ"פ מיראת מדה"ד, ואז עדיין כי כשלת בעונך כי בתשובה מיראה נשאר עוד העבירות שגגות, ומכשול רומז לשגגה, וע"י התשובה מיראה תפעל שיסיר את מסך המבדיל לגמרי כנ"ל והאהבה ממילא תבוא, ואמר עוד קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ר"ל ע"י הסרת המסך המבדיל קחו עמכם דברים, ותהיה שגורה תפלתו ותתקבל, כמאמר ר' חנינא בן דוסא במשנה ברכות (פ"ה מ"ה) וזהו קחו עמכם דברים ועי"כ יומשך אליו האהבה, ושובו אל ה' וכאן לא הזכיר אלהיך שהוא מדה"ד, רק מכאן אהבה בלי שיתוף מדה"ד, ואמר אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו, דייק לומר "כל", שישא לגמרי כל העון ולא ישאר אפילו כל דהוא ומשהו וזה ע"י תשובה מאהבה, וקח טוב שיהיו זכויות מצד תשובה מאהבה, ונשלמה פרים שפתינו שכתוב בהם ריח ניחוח אשה לה'.

ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו וגו' ושב ה' אלהיך וגו'. יל"פ הפסוקים בהקדים הגמ' (יומא פ"ו ע"א) א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנא' שובה ישראל עד ה'

לא תעשה, יען לפני ה', היינו המצוות כלומר המצוות שעושים לפני השי"ת גם כן תטהרו מכל שמץ ופגם וגם עליהם שייכת תשובה והיו העשה נצחית. ואולי מהאי טעמא נצטוונו בראש השנה מקודם במצוות מעשיות של שופר, ולעשות אח"כ בעשרת ימי תשובה תשובה על מה שלא קיימנוהו כראוי לו, ועי"כ יתברר שהתשובה היא נצחית ותתקיים גם לעתיד ועי"כ דוחה הל"ת כנ"ל. ותהי התשובה ביוה"כ על הכל. וכן אפשר לומר שהוא הטעם מה שדרשו חכמינו ז"ל (ברכות ח' ע"ב) וענינם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב, וכי בתשעה מתענין הלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי, שע"י מצות האכילה יש חשש של אי כוונה רצויה ובתשובה למחרתו יעשה תשובה על הכל גם על מצוה זו של אכילת ערב יום הכיפורים, ויתברר שהתשובה נצחית ותתקיים גם לעתיד כיון ששייך לעשות תשובה גם על המצוה כנ"ל, ועי"כ יתקבל תשובתנו וידחה ל"ת שבתורה דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, ושב ה' אלהיך ואת לבבך ואת זרעך לאהבה וגו', למען

חיך. יל"פ עפ"י הגמ' (עירובין י"ג ע"ב) שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה אי נח לו לאדם שנברא או לא, נמנו וגמרו נח לו לאדם יותר שלא נברא משנברא, ועיין מהרש"א מס' מכות (כ"ג ע"ב, בד"ה תרי"ג מצוות) שכתב בפשט הגמ' נמנו וגמרו, דהיינו שמנו המצוות עשה והמצוות ל"ת, והל"ת מרובות, נמצא האדם קרוב להפסד מלשכר לכך נוח שלא נברא, והנה ידוע דבתשובה מאהבה וזונות נעשה זכויות (עיין יומא פ"ו ע"ב), ואז המ"ע מרובות מהל"ת ול"ש נמנו וגמרו טוב שלא נברא, וזש"א הכתוב ומל ה' אלהיך את לבבך וגו' לאהבה, ועי" תשובה מאהבה מעבירות יהיו זכויות, וממילא למען חיך, דטוב שנברא. וזשה"כ (תהלים ק"ט ב') אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, פי' אשרי נוצרי, "נוצרי" לשון יצירה, פי' טוב שנברא, ואמר הטעם עדותיו בכל לב ידרשוהו, היינו שדורשים את ה' מאהבה ולכך אשרי נוצרי.

ומל ה' אלהיך את לבבך ואת זרעך לאהבה וגו', למען חיך. יש להעיר דכאן מצינו שה' הוא המל את הלב לטוב, ובפר' עקב (י"ט ט') כתיב ומלתם את ערלת לבבכם, הרי שהאדם הוא המל, ועוד דכאן כתיב לבבך ושם כתיב "ערלת" לבבכם, וי"ל דבפרשת עקב איירי ממילת "ערלת" הלב וזה מוטל על האדם עד כמה שידו ושכלו מגעת למול, וזש"נ שם ומלתם את "ערלת" לבבכם, אבל כאן מדבר על מדרגה יותר נעלה להפוך כל הלב לטוב, זה מעשה השי"ת, וזהו ומל ה' דייקא "את" לבבך ר"ל כל לבבך, עד כדי שלמען חיך, שתרגיש חיות גדול בהתהפך החומר לצורה והיצה"ר משלים עמו.

ומל ה' אלהיך את לבבך ואת זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך. עיין (יומא פ"ו ע"ב) דעל חילול השם רק מיתה מכפרת, אבל ברי"ף שעל העין יעקב שם איתא דתשובה מאהבה מכפרת על הכל אף על חילול השם, וזש"א ומל ה' אלהיך את לבבך וכו' לאהבה, שתעשה תשובה מאהבה, ואז למען חיך, יתכפר לך חטא חילול השם אף בחיך, וזש"א בתהלים (ק"ט קכ"ו) עת לעשות לה' הפרו תורתך על כן אהבתי מצותיך, ע"ד דברי הרמב"ם בהל' תשובה שחילול השם נקרא מי שעובר עבירה לא לתיאבון ולהנאות עצמו רק נגד ה' יתברך, והנה לשון "הפרו" תורתך, ר"ל בלי טעם והנאה רק למען הפר את התורה ח"ו, דוגמא לכך מצינו בהפרת נדרים שהבעל שמפר נדרי אשתו הוא בלי טעם ובלי פתח חרטה, וזש"א עת לעשות לה', ר"ל שיהיה לו כפרה על הפרו תורתך הרומז לחילול השם שהוא למען הפר ח"ו התורה בלי טעם ותיאבון כנ"ל, וזה כוונת אמרו עת לעשות לה', היינו שעדיין יתכן לעשות לה' בחייו, כי במתים חפשי מן המצוות (עיין שבת ל' ע"א) ולא יצטרך למיתה שתכפר עליו, ואיך יתכפר בחייו, עז"א על כן אהבתי מצותיך, בתשובה מאהבה שמכפרת הכל.

ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויבך וגו', ואתה תשוב ושמעת בקול ה' וגו'. אפשר לומר דהנה ידוע מאמרם (קידושין ל' ע"ב) בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין, והעצה לבטל תאות השני סרסורי דעבירה הוא ע"י לימוד תוה"ק, וע"י התוה"ק מהפכין תאות הלב מהבלי עוה"ז להשתוקקות לדבקה בו יתב', ע"ד (תהלים פ"ד ג') נכספה וגם כלתה נפשי, וכיון שהאדם משתוקק לדבקה בו יתב' ש', עי"כ גם הקב"ה כבי' מדה כנגד מדה משתוקק לישראל. וכ"ז מרומז בר"ת של ולא תתורו אחרי לבבכם (במדבר ט"ו ל"ט), שהם אותם הר"ת של ונתן לנו תורת אמת, שע"י התורה מבטלים תאוות הלב לעבירות, ועי"ז משתוקק הלב להשי"ת כנ"ל, ובה נמשך השתוקקות השי"ת לישראל, וזה גם הר"ת של אני לדודי ועלי תשוקתו (שה"ש ז' א').

והנה ע"י שאנו מהפכים תאות לבנו לאהבתו יתב', אנו ממשיכין את קללות התוכחה על שונאי ישראל, וזה מרומז בפי' ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה, "אלות" ר"ת של ולא תתורו אחרי לבבכם, ושל ונתן לנו תורת אמת, וכן אני לדודי ועלי תשוקתו, והיינו ונתן את האלות האלה על אויבך וגו', וזה בזכות של ואתה תשוב ושמעת בקול ה', וע"י שאנו משתוקקים לשוב אליו יתב', אנו מקיימים בקשתו בויכוח הידוע בין קוב"ה וכנ"י שהוא יתב' מבקש שובה אלי ואשובה אליכם (עיין מד"ר איכה ה' כ"א), וע"י השתוקקותנו לו יתב' המרומז באני לדודי, אנו שומעים בקולו יתב', ויקום ושמעת בקול ה' ונוכה לואשובה אליכם בבי"א.

כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. יל"פ הפסוקים וגם הפסוקים (דלעיל ב' ה') ושבת עד ה' אלהיך וגו' ואתה תשוב וגו', עפ"מ שכתבתי לתרץ קושית המהרש"א ז"ל בברכות (ל"ד ע"ב) על משאחז"ל שם מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ונתקשה המהרש"א ז"ל מדוע הוא כן עיי"ש, ואפ"ל ולתרץ הלשון צדיקים גמורים, דהנה אחז"ל (יומא פ"ו ע"ב) יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו, ממילא נמצא הבעל תשובה מזכה את הרבים וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כדאי (יומא פ"ז ע"א), והנה הצדיק האמיתי בכל יום כשמתעלה במדרגתו בחינת מוסף והולך הוא מכיר ביתר שאת את חסרונותיו של יום העבר ועושה תשובה על כך, ואפילו על המצוות שעשה הוא שב בתשובה מכיון שלא עשה כדבעי בכוונות הראויות, כדאיתא בחובת הלבבות (שער עבודת האלהים פ"ג) שמצוות השכל אין להם תכלית וכל יום יוסף האדם דעת בהם, וכל ימיהם בתשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת השי"ת וקיצורם בעבודת השי"ת. ובזה פירש הרה"ק מאפסא זי"ע הפ' (איכה ג' ל"ט) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו נחפשה דרכינו ונחקורה, פ"י מה יתאונן אדם חי לעשות תשובה גבר על חטאיו, רק על חטאיו, נחפשה דרכינו המעשים טובים ונחקורה אם עשינו אותם כראוי, וע"ז ונשובה.

היוצא מזה שהצדיק האמיתי ככל שעולה ומוסיף במדרגות הוא מוסיף בתשובה ואין אצלו גמור וסבור היינו שיחשיב מעשיו שהם בשלימות ואינם צריכים תיקון, ועפ"ז יש ליישב קושיית המהרש"א על אמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים, דבעלי תשובה, ר"ל הצדיק שהוא תמיד עומד בתשובה כנ"ל והוא הבעל תשובה האמיתי שהוא גדול יותר מצדיקים "גמורים", היינו שאחוזין עצמם לגמורים ושלמים ואינם עושים תשובה, וכיון שאינם עושים תשובה אינם מזכים את הרבים ויכולים לחטוא ח"ו והן בקדושיה ולא יאמין. וזש"ה ושבת עד ה' אלהיך ותכיר מגדלות קצת, ועי"ז תבין שמצותך ותשובתך מאתמול לא הספיקה, ואמר עוד (בפסוק ח') ואתה תשוב, ר"ל שבכל עת ישיב יותר כי נפשו יודעת שענתה התחיל לעבוד וכל פעם הוא בראשית דרכו והימים הראשונים יפלו. וזש"ה כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותיו וכו', פ"י אעפ"י שהגך שומר מצוותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה, עם כל זאת כי תשוב אל ה' אלהיך תעשה תשובה למען תזכה לעשות מצותיו בכל לבבך ובכל נפשך ותהיה מזכה את הרבים.

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך וגו', כי קרוב אליך הדבר וכו', לעשותו, ראה נתתי לפניך וגו'.

אפשר לומר דידוע שמדרכי התשובה להתגבר על היצה"ר לאט לאט בהדרגה בכל יום עד שבעזרה"ת זוכה להשלים התגברותו עליו ולקנותו בכל, ובאמת תיכף כשהתחיל להתגבר עליו ואחז במקצתו קנהו כולו, וסמך לזה מצינו בטוש"ע חו"מ (סי' קצ"ה ס"ד) לענין קנין חליפין שאם אחז המקנה בסודר פחות מג' אצבעות מהני באופן שיכול לנתקו ולהביאו אצלו, וה"ה הכא כשאחז במלחמה נגד היצר אפילו במקצת קנהו כולו, ועיי"ש בש"ך דמ"ש ממצאיה דבסי' רס"ט (ס"ה) מבואר דלא קנה כולו כשאחז במקצתו, ותירץ דשאני במכירה דיש דעת אחרת מקנה, והנה גם במכירה שקונה כולו הוא דוקא כשהוא יכול לנתקו כולו ע"י מקצתו שאחז בידו אזי קנה, ועפ"ז יתפרש הכתוב כי המצוה הזאת, וכתב הרמב"ן ז"ל ד"ה המצוה הזאת" מוסב על תשובה, וז"ש לא נפלאה ממך ולא רחוקה היא, כי ע"י מקצת קנית הכל, ואמר הטעם כי קרוב אליך בפך ובלבבך לעשותו, ולנתקה אליך לקנותו ולהפכו לטוב, וא"ת מ"ש ממצאיה, עז"א ראה נתתי לפניך, ויש דעת אחרת מקנה, ע"כ תיכף כשהתחיל להתגבר על היצה"ר נחשב כאילו כבשו בשלימות.

כי קרוב אליך הדבר מאד בפך ובלבבך לעשותו. י"ל שהפסוק בא ללמדנו איך האדם צריך להשתדל ללכת בדרך התורה הק' והוא אומרו בפך ובלבבך, ר"ל בתפלה ורצון טוב לעשותו, צריך אתה להשתדל ולעשות שיהיה התורה קרוב אליך.

ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו'. ידוע שכשהקב"ה מעניש את ישראל יש ח"ו העדר כבוד שמים, ואם משפיע להם השפעות טובות וכל טוב יש קידוש השם, והנה אצל ישראל כשהוא יתב' מתנהג עמו ברחמים אף על פי שאינם כדאים יש להם עגמות נפש והוא להם בחינת נקמה ובוה כבי' נוקם את נקמתו, כידוע מפירושו של המגיד הגדול עה"פ אל נקמות ה' (עיין תולדות פר' בא), אבל עכ"פ יש בזה קידוש השם, ע"כ ל"ו נא"ה נוסר' אל נושא היית להם ונוקם (תהלים צ"ט ח'), וענין זה יש לרמוז במה שהשיב הקב"ה למשה רבע"ה כשבקש ילך נא ה' בקרבנו, (שמות ל"ד ט'), כי הרועה נאמן לישראל רצה דוקא לנחותם ברחמים, ובאה התשובה (שם ל"ב ל"ד) ועתה לך נחה את העם שהוא גם ר"ת ל"ו נא"ה, ר"ל שהבטיח לו שינחה את העם כרצונו ברחמיו, ויהיה ל"ו נא"ה ע"י קידוש השם שישפיע כ"ט. וזה שאה"כ נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו', שג"כ נוסר' ל"ו נא"ה (כי אות אחד יוצא לכמה אופנים כידוע), וזהו נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ע"י השפעות טובות שיהיה קידוש השם.

לאבותיהם כי אין שכר יותר טוב לאבות מאשר בנים מגודלים בקדושה וטהרה.

והנה הראשון שמוצינו אצלו שהדריך בניו לעבודת ה' הוא אאע"ה שנאמר בו (בראשית י"ח י"ט) אשר יצוה את בניו וביתו אחריו לשמור וגו', ומשום הכי איתא (במכילתא פרשת בא) אשריך אברהם אבינו שראב"ע יצא מחלצ'ך, כי זה הדרך להכניס קדושה בבנים מילדותם בא מאאע"ה, והנה מי שאינו משתדל לחינוך בניו לטוב הוא בבחינת יתומים היינו ואין אב, אב זה אאע"ה שנקרא אב, וכיון שאין הולכים בדרכיו ממילא אין אב כלומר אברהם אבינו ע"ה, ולזה מסיים הגמ' שם אין לך דור יתום שראב"ע שרוי בתוכו.

והנה בזה יש לקשר דברי הגמ' שם להלן דאמרין דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, והיינו שקדושת אברהם אבינו ע"ה עלינו אינה נמשכת מעצמה רק עלינו להביא טף תחת כנפי השכינה ואז יזכור לנו זכות אברהם אבינו ע"ה. ולפי"ז י"ל ראב"ע דס"ל (ברכות פ"א מ"ה) מזכירין יציאת מצרים בלילות, שלשיטתו דרש להזכיר יציאת מצרים שהוא והגדת לבנך דרכי ה' גם בלילות בתוך הגלות חשכת לילה ותהי כיום יאיר.

ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי, ואנכי הסתר הסתיר וגו' על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים. י"ל עפי"מ שידוע שמאכלות אסורות מטמטמים את הלב כדאי' ביומא (ל"ט ע"א) תנא דבי ר' ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם, ועיין רש"י שם אוטמת וסותמת מכל חכמה, וע"כ יכול לבוא למינות ואפיקורסות בחינת ע"ז ר"ל, ואחז"ל (תענית י"א ע"ב) לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו, וע"י מאכלות אסורות נסתלק הקדוש, וזש"ה ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלהי בקרבי, היינו שנסתלק הקדוש שבמעיו והוא מחמת שאכל מאכלות אסורות, אבל עכ"פ מדוע הגיע עונש גדול כיון שלא עבר רק אל"ת, עז"א ואנכי אסתיר וגו' על כל הרעה כי פנה אל אלהים אחרים, ר"ל כי פגם מאכלות אסורות מביאה גם לפגם באמונה בחינת ע"ז ר"ל.

ועיין בספח"ק דגל מוחנה אפרים (פר' עקב) שכתב, שמעתי מהדב"ש ז"ל על תחיית המתים לומר להם מן התורה ומה שדרשו חכז"ל בגמ' מן הפסוקים אמרו שיש לדרשם באופן אחר, ולא רצה להשיבם הוא בעצמו דבר, אך אמר לתלמידיו ר' שמואל אבן תיבון שהוא ישיבם. וזת"ד בקיצור נמרץ ע"י חכמת הטבע, כי מכל מיני מאכל ומשקה נעשה דם, ומהדם יורד אל הכבד ומהכבד עולה הברירות אל הלב ומהלב יורד המובחר והדק אל המוח ושם שורה השכל וחיות של האדם, ומי ששומר עצמו

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל וגו'. אפשר לומר עפ"י מה שאמרו אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא ובכל ת"ח ות"ח יש ניצוץ של מרע"ה ע"ד משה שפיר קאמרת (ביצה ל"ח ע"ב), שכוחו של מרע"ה נטמן ונשקע בלבבות בניו ונעשה בעצמו מעיין ומקור החכמה שממנו בא ניצוצות התורה בכלל ישראל, וזשה"כ וילך משה מעוה"ז, ואעפ"כ וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל, כי קולו קול גדול שלא פסק כיון ששכינה מדברת מתוך גרונו.

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וגו', ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וגו'. ידוע שמשו"ה חי משרבע"ה ק"כ שנה כדי שיהיה בחינת ראשית בחינת תרומה מדה בינונית שהיא אחד מחמישים, ושנות עולם ששת אלפים שנה, ואם היה מדה טובה היה צריך לחיות ק"ג שנה אחד מארבעים (עיין מתני' תרומות פ"ד מ"ג), והנה שם הוי"ה הוא רחמים מדה טובה ומשותף עם מדה"ד שיהיה מדה בינונית, והטעם ששיתף הקב"ה מדה"ר הוא כדי לדון, להכניע שונאי ישראל, וזש"א משרבע"ה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא היינו לחיות יותר, והוא מטעם שמתנהג במדה בינונית, ומזה ראינו אשר ה' אלהיך בשיתוף רחמים ודין עובר לפניך למען ישמיד את הגוים, ע"כ אל תראו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך בחסד ודין, לא ירפך ולא יעזבך כי הולך בדרך בינוני משותף בדין ורחמים.

ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו וגו' כי אתה תבוא את העם הזה וגו'. וברש"י אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשאתי להם, תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור, אפשר לומר בדרך צחות הנה ידים יש שנים רגלים ג"כ שנים, והמח אינו אלא אחד, והטעם שאם היו שנים לא היתה שום הנהגה זהו מושך לכאן וזה לכאן, וזש"א הך להם על קדקדם שהוא נגד המח שאינו אלא אחד, כך דבר אחד לדור ולא שנים.

הקהל את העם האנשים והנשים והטף. וברש"י שם בשם הגמ' (חגיגה ג' ע"א) דרש ר' אלעזר בן עזריה אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באים כדי ליתן שכר טוב למביאייהם. י"ל ע"ד צחות טף למה באים, כדי שיכנס קדושה בהם כדאיתא בירושלמי יבמות והובא בתפא"י אבות (פ"ב מ"ח) על המשנה שם חמשה תלמידים היו לר' יוחנן בן זכאי וכו' הוא היה מונה שבחן וכו' ר' יהושע אשרי יולדתו, שהטעם הוא מפני שאמו הוליכה עריסתו לבית הכנסת כדי שייכנסו לאזניו דברי תורה, וזה"פ כדי ליתן שכר למביאייהם, שזה שכר טוב

המושלים ביצרם בואו חשבון, בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה.

ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא. י"ל עפ"י מה דאיתא בחגיגה (ה' ע"ב) על הפסוק ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה וגו', אמר רבא אמר הקב"ה אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו, והראי' מאסתר שהיה הסתרת פנים ואמרה אלי אלי למה עזבתני (עיי' מגילה ט"ו ב') ובלילה ההוא נדדה שנת המלך כבי' מלכו של עולם ית"ש, ובזה יש לפרש הגמ' חולין (קל"ט ע"ב) אסתר מן התורה מניין, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה וכו', ומדייק הכתוב ואנכי הסתר וגו' "ביום" ההוא דייקא. והיינו שההסתר הוא רק בבחינת יום בהקיץ אבל בלילה בחלום אדבר בו.

ועפ"י יתפרש הפסוק (תהלים י"ג א') עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך ממני וגו' יגון בלבבי "יומם", אמר יומם דביום דוקא, כי בלילה בחלום אדבר בו, וזה גם יש לרמוז הפסוק (תהלים פ"ח ב') ה' אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך, פ"י ביום צעקתי על הסתר פנים, אבל בלילה נגדך, היינו נוכח בחי' פנים אל פנים. וזשה"כ (איכה ב' י"ט) קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה', אמר קומי רוני "בלילה" דייקא ושפכי כמים לבך בתשובה, יען שאז נוכח פני ה' ואין הסתר פנים, ואף אם יש הסתר פנים הוא דוקא ביום ולא בלילה. ומשו"ה איתא בטוש"ע ע"ד (פי' רמ"י) והוא מהרמב"ם סוף פ"ג דהל' ת"ת שהרועה לזכות בכתרה של תורה אל יאבד אפילו לילה אחת מן התורה שאין אדם לומד רוב תורתו רק בלילה, ולזה אמרו (נחמ"ד ט"ז) בעת ההיא אמרתי לעם איש ונערו ילינו בתוך ירושלים והיו לנו הלילה משמר.

ואנכי הסתר אסתיר פני וגו' על כל הרעה וגו'. י"ל עפ"י הידוע דעיקוב ביאת משיח צדקנו הוא בעון גאות, והוא עפ"י דאיתא בסנהדרין (צ"ח ע"א) אמר זעירי א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנא' וכו' וכתוב (זכרי' ט"ט) עני ורכב על החמור, וזה שאמר הכתוב (תהלים י"ב) בגאות רשע ידלק עני, יתפשו במזמנות זו חשבו, וכפירש"י שם ידלק ירדוף, פ"י, שבעון גאווה רודפין ומרחקין ח"ו את העני ורוכב על החמור שהוא משיח צדקנו והוא מחולל מפשעינו.

והנה על עון גאווה מצינו בספד"ק והובא בדברינו בשם האמרות טהורות שעונשו של בעל גאווה גדול מאוד שנענש גם על המחשבה בבחינת עובד ע"ז, כי הרי מצינו בגמ' (סוטה ה' ע"א) שכל המתגאה כאילו עובד ע"ז, ובע"ז מצינו שמחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה (עיי' תוס' קידושין ל"ט ע"ב ד"ה מחשבה), וזה י"ל בהמשך הפסוק יתפשו במזמנות זו חשבו, פ"י שבעון גאווה הנתפסים גם על מזימות מחשבותיהם כמו על המעשה. והנה גאווה נקרא "כל" כמאה"כ (משלי ט"ז ה') תועבת ה' "כל"

ממאכלות המותרות והאסור והטמא, נעשו דמיו צלולין וטהורין ויש לו לב טהור והמוח והחיות שלו נעשה חיות טהורות להשיג אמיתית החיות שהוא אלהות של כל העולמות המחיה את כולם, ומי ששומר עצמו יותר ומקדש את אכילתו עפ"י דרכי ה' ותורתו, נעשה מזה בנין אב והוא השכל לכל רמ"ח אבריו ומתקדשים ומתטהרים, וכן להיפוך ח"ו נעשה בנין אב שכל עכור ומעופש בדיעות זרות וחיות שלו נעשה בחי' מת והיא אבי אבות הטומאה לכולם ורמ"ח אבריו נטמאים וטמא טמא יקרא לכל דבר, ונעלם ממנו אמיתת החיות שהוא אלהות של כל העולמות ונטמא ונופל לדעות זרות ואלהים אחרים הם אליילים אלמים מתים וזבחי מתים יקראו להם, לכן התנאים והאמוראים ובעלי המדות וחכמי המשנה הם שמרו נפשם שלא יתגאלו בפת בג המלך הזקן וביין משתיו, ולכן האירו אור שכלם והיה שורה עליהם רוח הקודש לפרש כל מאמר סתום בדת התורה הקדושה, כי שרתה עליהם כח אלוה אשר הוא ואורייתא כולה חד ואור נשמתם ג"כ הוא חוט המשולש אשר לא ינתק לעולם ולעולמי עולמים, אבל אנשים הללו בודאי טמאים ונטמאו דמם ומשם לבם ומוח שלהם נטמם במאכלות האסורות והטמאים ולכך החיות שלהם נוטה למינות ואפיקורסות, ולא יוכלו לקבל מתיקות נופת צוף דברי מאמרינו הבנויים ע"פ שכל אלהי עולם ומלך עליון.

ואמר ביום ההוא על כי אין אלהים בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה וגו' כי פנה אל אלהים אחרים. אפשר לומר שירצו לומר שרק על עון ע"ז נענשים, והיינו ואמר וגו' על כי אין אלהי שהוא עבירת ע"ז מצאוני הרעות האלה, ואמר הכתוב ואנכי הסתר אסתיר פני על "כל" הרעה, "כל" לרבות אפילו משהוא מן הרעה ר"ל עבירות קלות, כי ע"י הקלות באים אל החמורות עד כי פנה אל אלהים אחרים, וכמו שאמרו ז"ל (שבת ק"ה ע"ב) כך אומנותו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ומחר א"ל עשה כך עד שאומר לו עבוד ע"ז. וראי' לכך מצינו גבי אחשורוש שע"י אכילה מסעודתו זנו והשתחוו להמן דשווי נפשיה ע"ז (עיי' מגילה י"ט ע"א), וע"כ צוותה אסתר "אל תאכלו" (ד' ט"ז), וזה שאחכז"ל (חולין קל"ט ע"ב) אסתר מן התורה מניין מהאי קרא ואנכי אסתיר אסתיר, דמשם רואים שמדברים קלים באים לאיסורים חמורים, וזה נרמז בפסוק (בראשית ד' ז') לפתח חטאת רובץ, פ"י לפתח שהנך פורץ הגדר ועושה רק פתח, אבל אח"כ חטאת רובץ, יפתוך לחטאים. וזה נרמז גם בפסוק (במדבר כ"א כ"ו) ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, היינו ע"י שלקח הגבול כמש"כ (שם פסוק י"ג) כי ארנון גבול מואב, וגבול היינו גדר ע"ז לקח כל ארצו מידו, וע"כ יאמרו המושלים ודרשו חז"ל במס' ב"ב (ע"ה ע"ב) אלו

גבה לבב, ורוב עניני הגיאות מביא לכך שהוא אינו שומע ומקבל תוכחה וממילא עובר על כל עבירות. וזה פשט הכתוב ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, היינו ואנכי הסתר אסתיר פני, פי' שאינו מביא משיח, ואמר הטעם על "כל" הרעה אשר עשו, פי' שהוא לסיבת חטא הגאווה שמרומז ב"כל", ואמר כי פנה אל אלהים אחרים, דעון גאווה היו כעובד ע"ז.

ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה.
יש לומר דהנה דרך האב כשרוצה שבנו הילד ילמוד איזה דבר, או שמצוהו ואינו שומע בקולו כראוי הוא מצוה להכותו, אבל האב עצמו אינו רוצה להיות שם מצד רחמנותו והולך לו, כן השי"ת אחרי שאין שומעין בקולו מסתיר פניו כדי לייסרנו שנטיב דרכנו, וזשה"כ ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, כדי שלא יראה כבי' בצערנו, אבל בקשתינו ואנו צועקים אליו כמו שהתחנן דוד המלך ע"ה (תהלים י א) "אבינו" מלכנו למה ה' תעמוד ברחוק ותעלים לעתות בצרה, פי' בקשתנו שלא יעלים כבי' עיניו מצרותינו וממילא ירחם עלינו.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו'. ידוע כי מט"ט שר הפנים מוליך קול השופר וכותב ג"כ זכיותיהם של ישראל להשפיע עליהם כל צרכיהם ברוחניות ובגשמיות, והנה בתיבת "לכם" מרומז צרכי האדם כמאחז"ל (ביצה כ"ח ע"ב) לכם לכל צרכיכם, לכן ועת"ה כתב"ו לכ"ם עולה ממטרו"ן ש"ר הפני"ם, שהר"ת הוא משה"ה שהוא המליץ יושר על כל ישראל, ונקרא לפענ"ד שר הפנים כי אמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה (שמות ל"ג ט"ו) והוא ממליץ פנים של רצון על ישראל, ועז"א (ביצה ל"ח ע"ב) משה שפי"ר קאמרת, "שפיר" לשון שופר היינו משרע"ה בחינת מט"ט מעלה את קול השופר, וכן "משה אמר" עולה כמס' שופ"ר, שעל ידו נזכה לאור פניו ית"ש כמש"כ (תהלים פ"ט ט"ז) יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון.

והיה כי תמצאנו אותו רעות רבות וצרות וגו' וענתה השירה הזאת לפנינו לעד כי לא תשכח מפי זרעו וגו'. אפשר לומר עפ"י מאחז"ל (מגילה ג' ע"א) אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, ומזה שאנו רואים שעם ישראל אפילו בזמן הגלות שמחים בשבתות ויו"ט ובכל לימוד ועשיית מצוה, מזה ראייה שעתידים ישראל להוושע בכל טוב סלה, וזש"א הכתוב והיה, לשון שמחה, כי תמצאנו אותו רעות רבות וצרות וגו', ואעפ"כ וענתה השירה, של שמחה לפנינו, זה הוא לעד, כי לא תשכח, היינו לא תשכח מפי זרעו וכחם חזק סלה ולאורו של משיח נסע ונלך סלה בב"א.

וענתה השירה הזאת לפנינו לעד כי לא תשכח מפי זרעו וגו'.

אפשר לומר שע"י שלומד התורה בשירה וחיות אז מנחיל הוא לבניו ולא תשכח מפי זרעו, וזהו וענתה ה"שירה" הזאת, באם תלמד התורה בנעימה ובשירה, וגם מרומז באומרו "לעד" שהוא לשון כתר ע"ד ויתנצלו בני"י את עדים (שמות ל"ג), והיינו אז כשהתורה אצלו עד תכשיט וששון לב, אז לא תשכח מפי זרעו, וזה י"ל שמרומז בתהילים (ק"ט ק"א) נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה, פי' נחלתי עדותיך אני מנחיל לבני עדותיך כי ששון לבי המה, וזה גם מרומז (שם ק"ב א-ב) אשרי איש ירא ה' במצותיו חפץ "מאד", היינו שלומד מאהבה, אזי גבור בארץ יהיה זרעו. וזאת תורת המסורה וראה אם דרך עוצב בי (תהלים קל"ט כ"ד), וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר (שמות כ"ה מ'), וראה בנים לבניך (תהלים קכ"ח ו'), היינו וראה אם ח"ו דרך עוצב בי, שלומד תורה בעצבות חלילה, העצה לזה וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר, תצייר לך בשמחה ובהתלהבות מעמד הר סיני והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני, ואז תזכה וראה בנים לבניך, שיעשו בניך רצונו של מקום ית' שנקראים בנים (עין ב"ב י" ע"א).

הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי. מקשים העולם איך אמר משרבע"ה כך הלא בגמ' (סנהדרין ל"ז ע"א) מצאנו גבי ר' זירא שהיה מקרב את בעלי עבירה, וכיון שמת אמרו כיון שאין מי שיגן עליהם עוד כמו ר"ז אנו מוכרחים לחזור בתשובה, וי"ל דמצינו בעגל שאמרו ישראל לא ידענו מה היה לו (שמות ל"ב א), וחשבו אולי מת ואעפ"כ עשו העגל ולא חששו, וזש"א הן בעודני, באמת, חי, רק מחמת הספק, ממרים הייתם, ואף כי אחרי מותי, ובאמת מחמת זה משה לא מת כדי שימשיך להגין על ישראל (עין סוטה י"א ע"א).

סליחות

רמז לקום באשמורת לומר סליחות. יש מן הכ' (קהלת י"ד א) וזכור את בוראך בימי בחרותך באשמורת עד אשר לא יבואו ימי הרעה, ואל תשליכנו לעת זקנה להמתין עד אז עם התשובה.

שוא לכם משכימי קום (תהלים קכ"ז ב'). בגמ' (יומא פ"ה ע"ב) עבירות שבין אדם למקום יוהכ"פ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, וידוע מספ"ק לפרש מה שהוסיף שם במתני' את זו דרש ראב"ע וכו' שם שעבירות בין אדם לחבירו מעכבי גם את העבירות שבין אדם למקום שעד שירצה את חבירו אין יוהכ"פ מכפר אפילו על עבירות שבין אדם למקום, וזש"א שוא לכם משכימי קום לסליחות, קו"ם ר"ת קול וממון, מאחרי שבת, אם על חטאים שבין אדם לחבירו כגון קול לה"ר ורכילות וממון עבירות שבין אדם לחבירו מאחרי ואינם עושים תשובה.

והשבת (ע"י ביצה י"ז ע"א) אטו שבת ישראל מקדשי ל' והא שבת מקדשא וקיימא, ומוצאי שבת קודש יש לו עדיין קדושת שבת במקצת, גם ידוע מספח"ק שבזכותנו אנו אין בנו כח לאמר שירות ותשבחות רק לצעוק בקול רק בחסדו הגדול יכולין אנו גם לאמור, וזה שאנו אומרים במוצאי מנוחה קדמנו תחלה שיש בנו עדיין הארה משבת, על כן בקשתנו הט אונך "ממרום" יושב תהלה באתערותא דלעילא ואזי נזכה שתשמע אל הרנה ואל התפלה. ועפ"י י"ל שזהו שאנו מבקשים שמע קולנו ה' אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו, השיבנו ה' וגו' חדש ימינו כקדם, ר"ל שמע קולנו ה' אלהינו, הקול בעלמא חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון גם תפילתנו, אע"פ שאין לנו אתערותא דלתתא השיבנו באתערותא דלעילא כמו שאמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בידך הוא, השיבנו ה' אליך (ע"י מד"ר איכה ה' כ"א) חדש ימינו "כקדם", כאילו אנו קודמים באתערותא דלתתא, כי גבי הש"י עבר ועתיד שוים הם.

רחם עלינו ואל תשחיתנו כי אל רחום ה' אלהיך. יש לומר עפ"י הידוע מהמד"ר (מובא בע"ד ח"ב דרשה א' ד"ה וזוה תבין) שהש"י אומר להשטן להביא עדים לחייב את ישראל ח"ו והלבנה מתכסה ואין לו אלא עד אחד, ומקשים המפרשים דעל כל פנים איך יש כח בידיו לפעול שנכתב בספר פרנסה וכלכלה להוציא ממון לפרנסה ומספק הלא קיימא לן (מתני' ב"ק ל"ה ע"ב) המוציא מחבירו עליו הראיה, וע"י בס' ייטב פנים שתירץ כיון דמשמים עכ"פ יורד השפע רק שבעוונותינו הרבים הולכת לצד אחר לא שייך חזקת ממון גבי הקב"ה כיון שיצא מרשותו והוי דומיא דאם מתו הפועלים מחויב בעל הבית לשלם בלי שבועה, דממה נפשך אין הממון שלו, ע"י רמב"ם (הל' מלוה ולוה פט"ז ובח"מ סי' צ"א סע"ב), גבי בעל הבית שאמר לחנוני תן לפועלי סלע והוא מודה שא"ל כן או שיש עדים בדבר והחנוני אומר כבר נתתי להם והפועלים אומרים לא קיבלנו שניהם נשבעין כל אחד בפני חבירו ונוטלים מבעה"ב, כמה דברים אמורים כששניהם לפנינו ותובעים מבעה"ב וכו' אבל אם מת החנוני והפועלים לבדם תובעים או שמתו הפועלים והחנוני לבדו תובע נוטל בלא שבועה שהרי אין הבעה"ב מפסיד כלום וממה נפשך אין הממון שלו, וזש"א רחם עלינו ואל תשחיתנו, ע"י עניות שמעביר את האדם מדעתו ומדעת קונו (ע"י עירובין מ"א ע"א) כי אל רחום ה' אלהיך ומשפיע ממילא ומוריד טוב להעולם הזה ועל כן נהנה גם אנחנו.

רחם עלינו ואל תשחיתנו. ר"ת רעו"ת, וי"ל עפ"י מ"ש שפי' הפסוק (תהלים ל"ד כ) רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו ה', דהיינו שהצדיק מרבה ומאריך התיבות דהיינו שעושה מר"ת תיבות שליומות, נמצא עושה מן תיבת רעו"ת תיבות שליומות, ויוצא

אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך וגו'. הנה המלאכים אינם יודעים כמה קשה לעבוד הש"י בגוף עכור, רק אליהו וחנוך שהיו מתחלה מלובשים בגוף ואח"כ עלו בסערה השמימה המה יודעים והמה ימליצו בעדנו, והנה אליהו חנוך עול"ה קו"ל ובקשתנו שמע "קולנו" המליצים שלנו אליהו וחנוך, ועי"ז חוס ורחם עלינו (וכמ"ש בבני יששכר חודש אלול מאמר א' אות י"ח), והמה מוליכים "הקול" שופר ומעלים התפילות, וכדאיתא בזוה"ק ועי' בתיקוני זוהר דעוף השמים יוליך את הקול (קהלת י' כ) דא מלאך מטט' שהוא חנוך, וכן אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים ל"ז ז) זהו אליהו גימ' בהמ"ה שור של המרכבה הקדושה כידוע, וזש"א כי אתה שומע "קול" שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך, שמאזין איך הם שבורים מלשון תרועים בשבת ברזל, ועי"ז מתמלא עליהם ברחמים. וזש"א אשר בידו נפש ר"ת גימ' אליהו וכן הר"ת של נפש כל חי ורוח הוא אותי חנוך שהי' להם נפש ורוח גוף ונשמה והמה יעידון איך קשה שיהיה הנשמה לך והגוף פעלך על כן חוסה.

הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך הנשמה לך והגוף שלך וגו'. הנשמה לך כיון שהוא מזוכך והגוף חומר עכור הוא על כן רק פעלך, ובקשתנו חוסה על עמלך ותן להגוף צרכו, ואז יהיה הנשמה לך והגוף שלך, ומשו"ה גוף עם דב"ש (שיהיה להגוף מתוק כדבש בלי דאגות וטרחות) עולה נשמ"ה.

אל ארך אפים אתה ובעל הרחמים נקראת ודרך תשובה הורית. אפשר לומר דהנה הש"י נקרא ארך אפים, ואחז"ל (בירושלמי תענית פ"ד) דמאריך אפי' וגבה דילי, ולכאורה עי"ז בא האדם לידי חטא ויותר היה נזהר האדם אם לא הי' מאריך אפי' והיה מענישו על אתר ואיך הוא נקרא גם בעל רחמים, אך באמת אתי שפיר כי אם היה מעניש על אתר לא היה סיפק לאדם לעשות תשובה וע"י שהוא ברחמיו מאריך אף יוכל האדם לעשות תשובה ולהנצל מהעונש, (ע"י אריכות דברים במסילת ישרים) ונמצא שאריכות אף הוא רחמים גדולים. וזש"א אל ארך אפים אתה וגם ובעל הרחמים נקראת ולכאורה סתראי נינהו כנ"ל, רק שאמת הוא שעל ידי כך ודרך תשובה הורית.

וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. נודע שיש לאדם לתקן גם החטאים מגלגול הקודם וכשאדם מטהר עצמו מחטאיו של גלגול זה אז הש"י מטהר החטאים מגלגולים הקודמים, וזה שאמר הכתוב אם וטהרתם מכל טומאותיכם אז ומכל "גלוליכם" חטאי הגלגולים הקודמים אטהר אני אתכם.

במוצאי מנוחה קדמנו תחלה הט אונך ממרום יושב תהלה לשמוע אל הרנה ואל התפלה. ידוע ששבת קבוע הוא וקיימא בלי אתערותא דלתתא, ומשו"ה אין אומרים מקדש ישראל

רחם עלינו ואל תשחיתנו, ע"ד הידוע מספד"ק שהצדיקים מהפכים הרע"ה לטובה ומשנים מידת הדין לרחמים וחסדים, וזש"א ומכולם, ר"ל מכל המילוי של תיבת רעו"ת יצילנו ה'.

שמע קולינו ה' אלהינו חוס ורחם עלינו. ע"י ברכות (ה' ע"א) דיסורים ח"ו ממרקין עוונותיו של אדם ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאיבריו של אדם עבד יוצא בהן לחירות יסורים שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה, ולחד מ"ד שם גזירה שוה ממלח נאמר ברית ביסורין וגו' ונאמר ברית במלח וכו' מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עוונותיו של אדם, והנה שמ"ע ר"ת שן, עין, מלח, ובדאי נתמרקו עוונותינו בגלותינו, על כן חוס ורחם עלינו, ואומרים מקודם הפסוק כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך וגו', כי ידוע שי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם הן נגד י"ג מכילין דרחמים ו"אל" הוא נגד ק"ו ומדת "רחום" נגד גזירה שוה לעורר שני מדות אלו, וזהו לא ירפך ולא ישחיתך בשן ועין מכח ק"ו הנ"ל ולא ישכח ברית אבותיך מוגז"ש נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין כנ"ל, וד"ל.

יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלות. אפ"ל בטעם מה שאמרו חזו"ל (יומא פ"ו ע"ב) דבתשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות, דאזי יש מחשבה טובה המצטרפת למעשה ומחשבה רעה אינה מצטרפת ממילא נעשה מהרע טוב. והנה מגמרא (שבת י"ב ע"ב) מוכח דע"כ מלאכי השרת אינם יודעים מחשבה דאל"כ קשה הא דאיתא בגמ' דאינם מבינים לשון ארמית, כקושיית תוס' שם וכדאיתא בשלה"ק סוף פר' ברכה, ובוה יש לפרש דברי הגמרא ביומא (שם) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, היינו גדולה תשובה שגם הזדונות נעשות כזכיות שהיא מגעת עד כסא הכבוד, והשי"ת יודע מחשבות ומצרפה למעשה, וזשה"כ יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו שיעשה תשובה מאהבה שהוא גם במחשבה, ואז אל אלהינו כי "ירבה" לסלות שמעבירות יעשה מצוות מכח המחשבה הטובה, ומסיים הטעם כי לא מחשבותי מחשבותיכם מחשבה רעה שלכם, שמחשבה טובה מצטרפת ומחשבה רעה אינה מצטרפת.

אל תשליכנו לעת זקנה. י"ל דהנה בדורות הראשונים היו האנשים גבורי כח אפילו בעת זקנתם, ל"כ בדורות האחרונים החולשה גוברת ואנחנו תשושי כח מרוב צרה ויגון, אז ודאי צריכין לבקש על נפשותינו אל תשליכנו לעת זקנה, וזה מרומז בר"ת של אל תשליכנו לעת זקנה, שהם מכוונים עם הר"ת של תכתב זאת לדור אחרון (תהלים ק"ב י"ט) וגם להר"ת של לך אזבח זבח תודה (שם קט"ז י"א), להורות בא שבדור אחרון שאנחנו תשושי כח ומלאים יגון צריכים מאוד לבקש אל

תשליכנו לעת זקנה ללא בריאות השלימות ודעה צלולה, רק לך אזבח זבח תודה, שאפילו לעת כזאת בדור האחרון נזכה להודות ולהלל בזבח תודה בבריאות השלימות ודעה צלולה. והנה הר"ת הנ"ל הם אותיות לזא"ת, וזה שאמר הכתוב (איוב ל"ז א) אף לזא"ת יחרד לבי ויתר ממקומו, ר"ל לזא"ת שהוא ר"ת אל תשליכנו לעת זקנה יחרד לבי, לבקש מה' שיחזיקנו בבריאות השלימות למען נוכל להודות ולהלל לה'.

סליחות לער"ה

מלפניך משפטנו יצא עיניך תחזינה מישרים. יל"פ הפסוק עפי"מ שפירשנו הפסוק (איוב א' כ"ט) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך, עפי"מ דכתיב (איכה ג' ל"ח) מפי עליון לא תצא הרעות, ובשעת הגזירה שיש גזירות על ישראל, הם באים ע"י שמצטרף קוב"ה ובי"ד שלו, אבל מהקב"ה בעצמו אין יוצא רעות, וזש"א ה' נתן, ר"ל כשה' בעצמו נותן, אז הוא רק טוב, וה', הוא וא"ו החבור, ר"ל הוא ובית דינו, אז לקח, פי' שיכול להיות גם רעות, וזה בקשתינו יהי שם ה' בעצמו מבורך מלשון המברך את הגפנים, וזה י"ל בפשט הפסוק מלפניך משפטנו יצא, ר"ל מאת ה' בעצמו בלא צירוף בית דינו, מטעם כי עיניך תחזינה מישרים, ולא תצא מאתו הרעה.

מלפניך משפטנו יצא עיניך תחזינה מישרים. יל"פ עפי"מ דאי' בבבא מציעא (נ"ט ע"א) דאונאה וגזל אין הפרגוד ננעל בפניהם לעכו"ב הפורעניות רח"ל, ומדה טובה יתירה על מדת פורענות אחת על חמש מאות (עיין סוטה י"א) א"כ הנשמר מאונאה וגזל אין שום מחיצה מפסקת בינו לבין אביו שבשמים, וזה שנרמז בקרא מלפניך משפטי יצא, מלפניך דייקא שדרכך הטוב להטיב, משפטי יצא בלי הפסק ומחיצה, כי עיניך תחזינה מישרים שהנני הולך בדרך הישר בין אדם לחבירו בלי אונאה וגזילה.

מלפניך משפטנו יצא עיניך תחזינה מישרים. על פי מה דקיי"ל (ע"י קידושין כ"ג ע"א וכו"ה בשו"ע חו"מ סי' רמ"ג ס"א) זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפניו וז"ש אל תבוא במשפט עמנו בפנינו שמא נצא חייב כי לא יצדק לפניך כל חי וחבין לאדם בפניו מלפניך משפטי יצא שלא בפניו רק מלפניך לבד, אז בודאי עיניך תחזינה מישרים שקוב"ה מקיים תורתו ואין חבין לו לאדם אלא בפניו ולעומת זה זכין לאדם שלא בפניו.

תפלה וצדקה ירבה אולי מיסורין יחבא. הנה על תשובה אמרו ברוקה ובספרים שהוא בחי' צום לסגף עצמו, והוא ע"י יסורין, ולפענ"ד עיקר התשובה כלול בתפלה שמבקשים השיבנו וקרבתנו והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, ובו נכלל כל

למחשבה כאילו היה העונש במעשה, וזה שאנו אומרים פנינו לימין ואין עוזר לו, מדוע כיון שלשמאל, ואין "סומך", שאינו מוסיף הס' לחשוב מחשבת העונש כמעשה. וזה שאמר ר"א בתענית (ל"א ע"א) עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים (ופרש"י סביב ע"ש) והוא יושב ביניהם וכו' ר"ל עתיד הקב"ה לעשות מחול למחול עוונותיהם ע"י מחול סביב מעיגול שהוא סמ"ך (ע"י בני"ט"ו אב) שמעשה יותר ממחשבה כנ"ל, וע"כ "לצדיקים" נעשים לצדיקים והוא כבי' יושב ביניהם וכו'.

תנאי התשובה, ולא ע"י סיגופים ויסורים, וע"ד דאיתא בירושלמי פ"ט דנדרים על מי שציער עצמו מן היין, לא דיך מה שאסרה תורה שאתה אוסר עליך, ותשובה זו שהוא כלול בתפלה הוא ע"י צדקה וכדאיתא בב"ב (י' ע"א) בר"א שיהיה פרוטה לעני והדר מצלי אמר אני בצדק אחזה פניך, וע"י הצדקה מוכח שאנו בנים למקום וקיימ"ל (קידושין ל"ב ע"א) אב שמחל על כבודו כבודו מחול, וע"כ מהני תשובה, כדאיתא בבני יששכר, ולכן תשובה עולה תפל"ה צדק"ה ואחד יותר, וזש"א תפל"ה וצדק"ה ירבה באחד יותר אולי מיסורין יחבא ולא יצטרך להתענות רק אהבת ה' בתענוגים, וע"ד שפירש בספר אמרות טהורות (משלי ט"ז) ברצות ה' דרכי איש שמכוין דרכו ומעדין נפשו לשם שמים רצון ה' בבחי' דרכי איש הגשמי אז גם אויביו היצר הרע ישלים אתו, כיון שעוסק גם בגשמיות, לא כן המסגף עצמו שיסורין מושלים בגופו וחיייו אינם חיים (ע"י ביצה ל"ד ע"ב) והיצה"ר מתנגד לו במאד שרוצה שירדוף אחר הגשמיות.

ואפשר לומר דאף דלפעמים נצרך לתשובה יסורין רח"ל (ע"י יומא פ"ו ע"א) אבל כשהתשובה מקושרת בתפלה שמחפכת הדין לרחמים (ע"י יבמות ס"ד ע"א), וכן על ידי הצדקה שהוא מרחם על חבריו על כן מרחמים עליו מן השמים (ע"י שבת קנ"א ע"ב) אף בלי יסורים. וזה שאנו אומרים בהמשך הסליחות (להיום) ערב ראש השנה, הקטן יהי' לאלף גדל רחומינו ישב נא אפק ותנחמנו, ר"ל הקטן יהי' "לאלף", היינו שעולה יותר תפלה צדקה מתשובה ב"אלף", גדל רחומינו ישב נ"א, הנ"א יום מר"ח אלול עד הושענא רבה אפק ותנחמנו.

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי וגו' מלפניך משפטינו יצא עיניך תחזינה מישרים. ידוע שבחסדו יתב' מעריך המצוה כמו שהוא כבי' אין סוף ונותן שכר נצחי, ולעומת זה העבירה מעריך לפי האדם העושה העבירה שהוא מוגבל, ע"כ גם העונש ככה, וזה שאנו מבקשים בעת אמירת הסליחות אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך דייקא, אם תעריך העבירה "לפניך" לפי גדלך לא יצדק כל חי, אבל מלפניך משפטינו יצא, מתי תעריך מעשינו לפי ערכך עיניך תחזינה מישרים כשאתה מסתכל על המצוות ומעשים טובים שעשינו.

פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך. נודע מדברי האלשיך הק' ובדגל מחנה אפרים עה"פ וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, שהש"י נחם על הרעה בזה אשר דיבר לעשות ויצא בזה, והוא בחינת מחשבה כמעשה, ולפי"ז יצא במה שחשב ה' להשחית חומת בת ציון והוי כמעשה ומקונן הנביא (איכה ב' ח') למה לא השיב ידו מבלע. והנה מחשב"ה גימ' שנ"ה ומעש"ה עולה תט"ו שהוא יותר ממחשבה בששים שהוא ס', וזהו (תהלים קמ"ה י"ד) סומך ה' לכל הנפלים ר"ל שמוסיף הס'